

УДК: 94(477.8)“199/2000”:061.2(=161.2)

Альона ГАРБАРУК

ЗМІЩЕННЯ МІЖНАЦІОНАЛЬНОГО ДІАЛОГУ – ВАГОМИЙ ПОКАЗНИК ДІЄВОСТІ ПОЛЬСЬКИХ ТОВАРИСТВ У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УКРАЇНИ НА РУБЕЖІ ХХ–ХХІ СТОЛІТЬ

Поляки належать до тих національних меншин, які попри природні та штучні асиміляційні процеси, на гідному рівні зберігають власну самобутність, що окремі дослідники йменують польськістю¹. До неї відносимо такі історично сформовані елементи, як користування рідною мовою, пошанування релігії, відродження й популяризацію культури, а також особливості способу мислення і світосприйняття, національні традиції, звичаї, обряди. Промовистий вияв підтримування власної самобутності – заснування громадських об'єднань. Їхні витoki сягнули кінця 1980-х років, коли суспільно-політичні перетворення стали сприятливим чинником для відродження етнічної самосвідомості народів СРСР. Закономірно, що найінтенсивніше долучилися до процесу етнічної самоорганізації поляки західного регіону України, до якого належить Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська та Чернівецька обл. Це зумовлено кількома обставинами. По-перше, на вказаних теренах на різних відрізках історії мав місце особливий синтез українського й польського національних елементів, спричинений входженням більшості із зазначених земель до Першої та Другої Речіпосполитої. По-друге, акцент на цих областях зумовлений їх безпосередньою чи відносною близькістю до кордонів із Республікою Польща (РП), що посилює вплив на українських поляків.

Мета статті – проаналізувати особливості участі польських товариств західного регіону України в налагодженні міжнаціональних контактів, на конкретних прикладах розглянути стан і перспективи взаємосприйняття поляка й українця.

Діяльність сучасних польських товариств в Україні – тематика, мало розроблена на науковому рівні. Із середини 1990-х років це питання побіжно висвітлювалось у працях, присвячених новочасним відносинам України та РП, зокрема в дисертаціях Н. Медведчук, Д. Горуна, В. Лишко, Н. Завітневич, А. Васюка. Хоча роботи цих авторів охоплювали різні етапи українсько-польського стратегічного партнерства, спільною їх рисою стало відведення чільного місця громадським об'єднанням польської та української діаспор у налагодженні співпраці в гуманітарній сфері.

На початку 2000-х років з'явилися поодинокі публікації, в яких польські товариства в Україні вивчалися з позицій порівняння специфіки радянських і сучасних організацій

¹ *Калакура О.* Польськість і українськість української полонії / *О. Калакура* // Українознавство. – 2009. – № 1. – С. 251.

(Н. Медведчук), становлення подібних недержавних інституцій в Україні (Л. Миндра), вкладу осередків поляків в освітні процеси (О. Коваленко).

В останні роки світ побачили напрацювання, де зроблено спроби показати становище польської спільноти на Житомирщині, Хмельниччині, Вінниччині, Південному Сході України, в Києві (роботи Н. Місяць, Т. Заставецького, Л. Томілович, С. Татусяка й ін.). У них знаходимо відомості та фрагментарний аналіз функціонування громадських осередків місцевих поляків.

На матеріалах західних областей це питання висвітлено у працях В. Ризинкевича та В. Ткача (Тернопільська), А. Лопачака (Івано-Франківська) й О. Муравського (Львівська).

Серед робіт польських науковців варто виділити монографію А. Бонусяка, присвячену становищу польської меншини в незалежній Україні. Попри те, що напрацювання дослідника висвітлюють життєдіяльність українських поляків у масштабі всієї держави, цінним є аналіз основних рис їхньої самоорганізації, притаманної і для регіону, що розглядаємо в цій статті.

Розробок, які б розкривали конкретні напрями діяльності польських товариств, серед яких і зміцнення міжнаціонального діалогу, не виявлено. Загалом, задекларована у статті тема потребує детального розкриття в наукових студіях.

Відліком т. зв. полонійного руху можна назвати 1988 р., коли було утворено першу організацію – Товариство польської культури Львівщини з центром у м. Львів. Наступними виникли: Товариство відродження польської культури ім. Юліуша Словацького у м. Кременець на Тернопільщині (1989)², Товариство польської культури ім. Адама Міцкевича в Чернівецькій обл. (1989)³, Товариство польської культури ім. Франциска Карпінського в Івано-Франківську (1990)⁴, Товариство польської культури ім. Єви Фелінської на Волині (1991)⁵, Товариство польської культури ім. Станіслава-Владислава Реймонта на Рівненщині (1993)⁶, Товариство польської культури Закарпаття ім. Гневи Волосевич (1995)⁷. Упродовж

² Спогади Ядвіги Гуславської – першого керівника Товариства відродження польської культури ім. Юліуша Словацького у м. Кременець Тернопільської обл. (Записала Альона Гарбарук 7.11.2013 р. у м. Кременець) // Приватний архів Альони Гарбарук.

³ Довідка правління Товариства польської культури ім. Адама Міцкевича про основні напрямки своєї роботи та окремі досягнення // Поточний архів Товариства польської культури ім. Адама Міцкевича у Чернівцях. – 11 с.

⁴ Станиславів – Станіслав – Івано-Франківськ (до 350-річчя Івано-Франківська): монографія / [кер. авт. кол., гол. ред. В. Великочий]. – Івано-Франківськ; Львів; Київ: Манускрипт-Львів, 2012. – С. 165.

⁵ Протокол установчої обласної конференції товариства польської культури Волинської області і м. Луцька. Луцьк, 29 вересня 1991 р. // Поточний архів Товариства польської культури ім. Єви Фелінської на Волині. – 5 с.

⁶ Товариство польської культури в Рівному ім. Станіслава-Владислава Реймонта: офіційна сторінка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://towne.pl.ua/> (21.03.2013).

⁷ Центр культур національних меншин Закарпаття: офіційна сторінка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://centerkultur.xtreemhost.com/archives/category/tovarustva> (29.03.2013).

періоду незалежності України їхня мережа розширилася в рази: з'явилися подібні осередки районного, міського й навіть сільського масштабу, деякі набули статусу обласних. Еволюціонували й напрями роботи товариств. Найпершим гарантом збереження національної самобутності вважалося вивчення польської мови, популяризація культури, підтримання традицій, зміцнення зв'язку з історичною батьківщиною. У 2000-х роках, коли стала очевидною роль цих об'єднань в інтенсифікації гуманітарних контактів між Польщею та Україною, спектр діяльності польських товариств розширився. До звичної опіки над мовно-культурним середовищем додалися ініціативи із соціальною значимістю, покликані дбати не лише про забезпечення гідного рівня побутування спільноти польського походження, а й про розвиток українського суспільства загалом. У цьому контексті проекти, що їх утілюють польські осередки, сприяють насамперед подоланню закостенілих упереджень, а відповідно – налагодженню відносин пересічного українця та поляка.

До ініціатив товариств, спрямованих на формування нової моделі міжнаціонального діалогу, варто віднести: активізацію видань польської меншини в напрямі висвітлення життєдіяльності різних національних спільнот краю; сприяння освітньому зростанню української молоді; організація та проведення заходів задля взаємопізнання культур, носії яких представлені в регіоні; солідарність із проблемами українського суспільства, участь у їх спільному вирішенні.

Невід'ємний інструмент духовного єднання і взаємозбагачення – національна преса. Активно працюючи в напрямі розвитку видавничої справи, польська спільнота західних областей України не обмежується власними проблемами. Вона приділяє належну увагу міжнаціональній тематиці, зосереджуючись на різносторонніх надбаннях інших народностей, досліджуючи маловивчені імена, події та явища в контексті багатьох культур, які представлені в регіоні проживання. Її цільова аудиторія – всі, хто цікавиться життям Польщі, історією й сучасним станом українсько-польських відносин, місцева полонія, польська та українська діаспора за походженням із західноукраїнських просторів, науковці-полоністи, студенти. Важливим своїм завданням редактори цих видань називають наближення Польщі українцям, відкриття України для поляків, а також сприяння діалогу обох народів та руйнування стереотипів.

У грудні 1990 р. Товариство польської культури Львівщини відродило одну з найстаріших польських газет, що виходила з 1811 р. із перервою у 1944–1990 рр. – “Gazeta Lwowska”. Вона стала органом, котрий висвітлював діяльність організації. Газета, яку очолювала Ірена Масальська, подавала різні відомості про життя поляків в Україні (зокрема у Львові) та Польщі⁸. Світ побачили 372 номери (до червня 2007 р.). Активна частина польської громади Івано-Франківщини від початку 1990-х років обстоювала питання щодо заснування власного друкованого органу. Спочатку вдалося видати додаток до “Gazety Lwowskiej” під назвою “Z grodu Rewery”⁹. Із 2007 р. на галицьких теренах виходить повноцінна газета

⁸ Лемко І. Поляки Львова зберігають ідентичність / І. Лемко // Поступ. – 2005. – 21 вересня.

⁹ Станіславів – Станіслав – Івано-Франківськ... – С. 166.

“Kurier Galicyjski” (очолює редакцію Мирослав Ровіцький), територія поширення якої – західний регіон України та РП¹⁰.

Після багаторічної перерви з ініціативи голови Товариства польської культури ім. Адама Міцкевича в Чернівецькій обл. Владислава Струтинського побачило світ регіональне видання “Gazeta Polska Bukowiny”. Ідею втілено завдяки підтримці редактора газети “Буковина”, органів державної влади області, варшавської фундації “Допомога полякам на Сході”¹¹.

У 2009 р. на теренах Волині світ побачив перший випуск двотижневика “Monitor Wołyński”, редактор якого Валентин Ваколюк – голова Товариства польської культури ім. Єви Фелінської. Особливо цінно на тлі досліджуваної проблематики те, що матеріали в газеті друкують польською та українською мовами. Це розширює читацьке коло, дозволяючи україномовній аудиторії долучитися до здобутків полонійного середовища краю¹². У 2011 р. редакційний колектив підготував книгу під назвою “Мій волинський день”. Це – збірка спогадів поляків, котрі народилися або проживали на Волині, доповнена унікальними світлинами й копіями документів і газет із міжвоєнного та післявоєнного періодів¹³. Того ж року з’явився фільм “Декілька миттєвостей з життя товариства” про Товариство польської культури ім. Єви Фелінської із провідною ідеєю єдності українського й польського народів у трагічні та радісні моменти життя полонії на Волині¹⁴.

Ці видання також інформують пересічного обивателя про події та процеси, часто невідомі загалу. Зокрема про особливості співпраці українців і поляків на локальному рівні, перебіг міждержавних переговорів на регіональному матеріалі, заплановані проекти у площині культурних прикордонних контактів тощо.

Інформаційна ланка у функціонуванні польських товариств взаємопов’язана з освітнім вектором. Від початку 2000-х років полонійні осередки активно розробляють нові способи сприяння саморозвитку молоді як із польських, так і з українських сімей. Так, Спілка поляків “Білий орел” у Львові надає необхідну допомогу для абітурієнтів, подаючи детальну інформацію про європейські навчальні заклади (здебільша польські), налагоджуючи контакти з обраним вишем і проводячи попередні переговори¹⁵. Польсько-українська молодіжна організація “Молодий Станіславів” в Івано-Франківську також спрямовує зусилля на активізацію діяльності нового покоління у справі освітніх можливостей у країнах Європи.

¹⁰ Kurier Galicyjski skończył 5 lat // Kurier Galicyjski. – 2012. – 17–30 sierpnia.

¹¹ Слово до читачів // Gazeta Polska Bukowiny. – 2007. – Wrzesień.

¹² Monitor Wołyński [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://monitor-press.com/pl/> (24.09.2012).

¹³ Mój wołyński dzień. Wspomnienia Wołyńskie / [Zespół redakcyjny “Monitora Wołyńskiego”: W. Wakoluk, N. Denysiuk, W. Jaruczyk]. – Luck, 2011. – 50 s.

¹⁴ Денисюк Н. Два десятиліття відкриті для людей / Н. Денисюк // Monitor Wołyński. – 2011. – 10 листопада.

¹⁵ Grzyb M. “Orzeł Biały” pomoże młodym ludziom poznać kulturę i historię Polski // RADIO RMF FM. – 2011. – 17 grudnia [Електронний ресурс] / M. Grzyb. – Режим доступу: <http://www.rmf24.pl/fakty/polska/news-orzel-bialy-pomoze-mlodym-ludziom-poznac-kulture-i-historie-,nId,422348> (8.11.2013).

У випадку вибору Польщі для навчання вона зобов'язується надавати допомогу в адаптації та соціальну підтримку. За допомогою колективних зустрічей об'єднання створює необхідні умови для відкритого спілкування й обміну досвідом між учнями, студентами і фахівцями з питань культури, спорту, науки, екології, економіки, політики¹⁶. Це дає змогу молоді різної національності бути обізнаною у вимірах людської діяльності та свідомо обирати власний життєвий шлях.

Беззаперечним є той факт, що сьогоденна полонія характеризується високим рівнем толерантності та віротерпимості, лояльно й шанобливо ставлячись до культур інших народностей, що проживають поряд. З огляду на поєднання цих особливостей, видається закономірним, що поляки – активні ініціатори й учасники заходів, спрямованих на міжнаціональну комунікацію. Йдеться про Фестиваль національних культур Львівщини “Всі ми діти твої, Україно!”¹⁷, Міжнародний фольклорний фестиваль “Буковинські зустрічі” в Чернівецькій обл.¹⁸, Міжнародний різдвяний фестиваль “Hej, Koledo – Колядо!” та Фестиваль національних меншин у м. Луцьк¹⁹, Міжнародний українсько-польський літературно-мистецький форум “Діалог двох культур” у м. Кременець на Тернопільщині²⁰, зустрічі “Пізнаймо культуру наших сусідів” у м. Івано-Франківську²¹.

Подібні заходи дієві у справі об'єднання представників різних національностей та віросповідань не лише для демонстрації власного культурно-духовного зростання, а й для обговорення спільних проблем і шляхів їх вирішення. Налагодження контактів у мистецькій площині часто перетворюється у співпрацю на соціально-побутовому рівні. Такий приклад бачимо в Товаристві польської культури ім. Єви Фелінської на Волині. На початку 1990-х років осередок неодноразово надавав приміщення для проведення зібрань об'єднанням євреїв, німців, чехів і словаків, які на той час не мали місця для зустрічей²². Подібні справи видаються промовистим гарантом міжетнічної злагоди на локальному рівні.

Додаткове свідчення міжнаціонального зближення в середовищі польських товариств – їх етнічне наповнення. За словами голови товариства на Волині, значною

¹⁶ Młody Stanisławow: офіційна сторінка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mlodystanislawow.com/page1.aspx> (25.10.2013).

¹⁷ Спогади Збігнева Ярмілко – старійшини Товариства польської культури Львівщини. (Записала Альона Гарбарук 6.11.2013 р. у м. Львів) // Приватний архів Альони Гарбарук.

¹⁸ Довідник міжетнічної толерантності / [упоряд. Н. Ротар; за ред. А. Круглашова]. – Чернівці: Видавничий дім “Букрек”, 2011. – С. 153–157.

¹⁹ Мартиненко К. Hej, Koledo – Колядо! / К. Мартиненко // Monitor Wołyński. – 2010. – 14 січня; Яручик В. Фестиваль національних меншин у Луцьку / В. Яручик // Tamże. – 25 листопада.

²⁰ Золотнюк А. Українсько-польські діалоги / А. Золотнюк // Вільне життя плюс. – 2012. – 14 вересня; Szulgan A. Dialog dwuch kultur / A. Szulgan // Kurier Galicyjski. – 2013. – 17–30 września.

²¹ Tyszczenko L. Poznajmy sąsiadów / L. Tyszczenko // Kurier Galicyjski. – 2014. – 28 lutego – 17 marca.

²² Дорошук Л. Ірена Костецька: “Живуть дві Батьківщини в серці – однаково близькі й дорогі” / Л. Дорошук // Віче. – 1995. – 22 вересня.

є частка в них місцевих українців. Вони цікавляться польською мовою й культурою або ж хочуть долучитися до збереження на теренах польської історичної спадщини як невід’ємного елемента спільної минувшини. Деякі приходять, що побачити, як поляки, перебуваючи в тому ж проблематичному середовищі, що і весь український народ, вирішують ті чи ті питання²³. Чимало неоднозначних ситуацій спричиняють т. зв. псевдополяки, які в активному членстві у полонійній організації вбачають можливість отримання Карти поляка – документа, створеного для поляків-співвітчизників за кордоном, щоби вони могли бути ближчими до історичної батьківщини. Злободенною ця проблема виявилась у Польському культурно-освітньому товаристві в Тернополі та Товаристві польської культури ім. Єви Фелінської в Луцьку. Такої категорії громадян керівники осередків намагаються уникати, надаючи перевагу представникам української громади, які відзначаються чесними намірами²⁴. Натомість голова обласного об’єднання поляків в Івано-Франківську Ванда Рідош зауважила, що припущення про меркантильну складову у визнанні особою наявності в неї польських коренів – факт цілком реальний, однак промовистих прикладів цього на теренах не зафіксовано²⁵.

Соціальна значимість роботи громадських осередків українських поляків виявляється й у їхній реакції на запити, які потребують нагальних відповідей. Прикладів самопозиціонування польської меншини в цьому контексті чимало. Насамперед треба назвати ситуації, в яких члени спілки осіб польського походження відгукуються на проблеми тих, хто мешкає поряд, не ділячи негаразди на “наші” і “ваші”. Старійшина польського осередку в м. Луцьк Юлія Толкачова при нагоді частувала дітей із неблагополучних сімей, які блукали містом й запитували про можливість заробітку, давала примірники “Monitor Wołyński” для продажу. Безперечно, поміч – не лише польська риса, однак значним видається відчуття солідарності з проблемою українського суспільства²⁶.

Товариство польської культури ім. Єви Фелінської на Волині активно шукало способів вирішення такої нагальної проблеми суспільства – як українського, так і польського, – яким стало безробіття. У межах міжнародного підпроєкту “Транскордонні торги знань – роль третього сектора і суспільної економіки на прикордонному ринку праці”, члени товариства в 2010 р. взяли участь у семінарі “Транскордонна співпраця між соціальними службами працевлаштування та громадськими організаціями Республіки Польща в Україні”, що відбувся на Волині.

²³ Спогади Валентина Ваколюка – голови Товариства польської культури ім. Єви Фелінської у Волинській обл. (Записала Альона Гарбарук 9.08.2013 р. у м. Луцьку) // Приватний архів Альони Гарбарук.

²⁴ Герасимів З. Права національних меншин Тернопільщини обмежують квадратні метри [Електронний ресурс] / З. Герасимів // Реально: політика, факти, події. – 2012. – 21 жовтня. – Режим доступу: <http://realno.te.ua/novynu/prava-nacjonalnykh-menshyn-terнопіль/> (7.05.2013); Спогади Валентина Ваколюка...

²⁵ Спогади Ванди Рідош – очільниці Товариства польської культури ім. Франциска Карпінського в Івано-Франківській обл. (Записала Альона Гарбарук 5.12.2013 р. у м. Івано-Франківську) // Приватний архів Альони Гарбарук.

²⁶ Спогади Валентина Ваколюка...

Основна ідея – боротьба з безробіттям через співпрацю з неурядовими організаціями, представниками державних і приватних служб зайнятості, місцевими органами влади тощо. Складовою проекту стали навчальні візити представників обох сторін, зокрема й членів товариства, з метою унаочнення ситуації та проблем, з якими стикаються люди на місцях, шляхами їх вирішення²⁷.

Інший приклад соціально важливої роботи товариства – проведення зустрічей для обговорення проблем сучасної людини. Це відбувається спільно з групою молоді м. Серадзе (Польща), яка реалізує проект “Профілактика і ти” та пов’язану з нею програму “Світ має інші пропозиції”. Серед основних питань – можливі заходи із профілактики злочинності, алкоголізму й наркозалежності. Організатори зібрань публічно висловлюють позицію щодо важливості подібних зібрань і необхідності продовжити цю корисну для суспільства справу²⁸.

Доцільно зауважити й особливе ставлення спільноти до осіб пенсійного віку. Більшість поляків краю – люди поважних років, яким у сьогоdnішніх соціально-економічних умовах українського суспільства не завжди ведеться легко. З метою їх підтримки громада сприяє інтенсифікації та цільовому направленню допомоги з історичної батьківщини. Способи опіки над особами похилого віку у краї: забезпечення продуктами харчування, сприяння у буденних питаннях, моральна підтримка²⁹. При цьому потрібно зазначити, що допомога спрямована тільки на поляків. Основна мета членів товариств – зарадити біді людей, які найбільше потребують уваги, а не переслідування національних інтересів.

У цьому, зокрема, полягає солідарність поляків як незмінна риса їхнього менталітету, що виявляється не тільки в середовищі співвітчизників, а й щодо українців. Активне співпереживання, спільність поглядів та інтересів, одностайність і єдність дій – усе це присутнє у просторі співжиття польської національної меншини й українського титульного етносу на досліджуваних теренах. Сукупність діянь ілюструє таке: попри етнічну спорідненість із польщицзною, місцеві поляки – громадяни України не лише формально, а й визнають це свідомо. Вони здатні розділити з українцями радість свята і, водночас, мобілізувати свої сили у випадку суспільних катаклізмів у державі.

Останнє продемонстровано під час подій в Україні, що розпочалися наприкінці 2013 р. і тривають досі. Поляки західного регіону країни приєднувалися до протестів українців на центральних площах міст і містечок, окремі – вирушали на майдан Незалежності до Києва. Солідарність з українством виявилася як через ідейну й моральну підтримку, так і через матеріальну допомогу. Дієвою та надзвичайно потрібною видається участь активу польських об’єднань в якісному наповненні інформаційного простору регіону правдивими відомостями про ситуацію у країні. На шпальтах локальної преси меншини систематично подають новини про перебіг

²⁷ Денисюк Н. Боротися з безробіттям можна разом / Н. Денисюк // Monitor Wołyński. – 2010. – 22 липня.

²⁸ Демчук Я. Прийди, зрозумій, передай далі / Я. Демчук // Monitor Wołyński. – 2013. – 26 вересня.

²⁹ Моклиця О. Дії і надії обласного товариства культури / О. Моклиця // Ринок. Реклама. Програма. – 1999. – Травень; Денисюк Н. Два десятиліття відкриті для людей...

подій³⁰, аналітичні нариси про можливі варіанти вирішення проблеми³¹, а також розповідають про приклади вияву небайдужості полонії та громадськості її етнічної батьківщини до прагнення населення України бачити свою державу оновленою³².

У лютому 2014 р. у випусках видань “*Kurier Galicyjski*” та “*Monitor Wołyński*” вміщено заяву Федерації польських організацій в Україні, витяги з якої в перекладі цитуємо: “Федерація польських організацій в Україні висловлює глибоке співчуття всім родинам загиблих у Києві й інших містах України під час нещодавніх трагічних подій... Як громадяни України польської національності надіємося, що зміни, які розпочав мирний протест Євромайдану, за які заплачено кров’ю його героїчних захисників, приведуть до побудови насправді демократичної держави, яка поважатиме гідність і волю своїх громадян. Ми, поляки з України, як і українські члени наших родин, сусіди, друзі та колеги, хочемо жити в безпечній і демократичній Україні, яка є частиною європейської сім’ї вільних народів. Декларуємо повну підтримку демократично обраної влади та готовність взяти спільну відповідальність за успішний розвиток України в її сьогоденних кордонах... Звертаємось до «кресових» середовищ у Польщі та всіх наших співвітчизників про підтримку у процесі побудови демократичної Української держави. Дякуємо польським лікарям, журналістам, політикам і всім людям доброї волі за прекрасний вираз солідарності з українським суспільством, частиною якого також є ми. Хай живе вільна Україна та хай живе вільна Польща!”³³.

Як не прикро констатувати, та саме сучасні трагічні перипетії в Україні зблизили обидві спільноти, дали їм новий шанс на порозуміння і навіть братерство. Переконані, що після спільного відстоювання майбутнього країни представники польської меншини й українського титульного етносу зможуть переосмислити суперечливу спадщину минувшини та надалі спільно будувати прийдешнє.

До слова, відповідним є ставлення українського обивателя до поляків. Не залишила байдужою суспільну свідомість в усіх куточках країни загибель у катастрофі 10 квітня 2010 р. під Смоленськом Президента Польщі Леха Качинського і значної частини польської політичної еліти, що вирушила на урочистості з нагоди 70-річчя страти радянськими репресивними органами польських офіцерів у Катині. 13 квітня київська газета “*День*” у рубриці “З почуттям великої симпатії до польського народу” писала про реакцію львів’ян на цю подію: “Вже за кілька годин після катастрофи під Генеральне консульство Республіки Польща у Львові

³⁰ *Jankowski W.* Impresje z Majdanu / *W. Jankowski* // *Kurier Galicyjski*. – 2013. – 29 listopada – 16 grudnia; *Kronika Majdanu* // *Kurier Galicyjski*. – 2014. – 31 stycznia – 13 lutego.

³¹ *Ваколюк В.* Українські перспективи / *В. Ваколюк* // *Monitor Wołyński*. – 2014. – 30 січня; *Jankowski W.* Będzie ukraińska Solidarność / *W. Jankowski* // *Kurier Galicyjski*. – 2014. – 17–30 stycznia; *My i oni na Majdanie* // *Tamże*. – 14–27 lutego.

³² *Бондер А.* Ми з Вами! / *А. Бондер* // *Monitor Wołyński*. – 2014. – 30 січня; *Mieszkańcy Rawy Ruskiej* dziękują Polakom za wsparcie // *Kurier Galicyjski*. – 2014. – 28 lutego – 17 marca; *Czawaga K.* Ukraińcy dziękują Polakom / *K. Czawaga, E. Sało* // *Tamże*. – 14–27 lutego; *Sało E.* Strajk solidarności z Euromajdanem / *E. Sało* // *Tamże*; *Taraka* podaje rękę // *Tamże*.

³³ *Dutkiewicz T.* Oświadczenie Federacji Organizacji Polskich na Ukrainie / *T. Dutkiewicz* // *Tamże*. – 28 lutego – 17 marca.

городяни почали приносити квіти і жалобні стрічки. Між лампадок містився аркуш у прозорому файлику: «У цей час глибокої жалоби львів'яни поділяють важкий біль втрати дружнього польського народу і спільно сумують із родинами загиблих»³⁴.

Для польської громади відстоювання власної позиції в інтересах всього українського суспільства постає чільною складовою громадської діяльності. Відомо, що якщо присутня мімікрія або асиміляція щодо оточення, то спільнота не має проблем, коли ж вона вирізняється – виникають суперечливі ситуації. Для уникнення голослівності наведемо приклад того, наскільки промовисто реагують на закиди нового дня волинські поляки. Непохитність власних принципів громада продемонструвала в період всенародного обговорення проекту Закону «Про засади державної мовної політики в Україні» влітку 2012 р. Під час засідання Ради представників організацій національних меншин Волині щодо проведення X Фестивалю культури національних меншин голова обласного польського осередку підняв тему поза метою зустрічі. Він зазначив: «В український дім прийшла біда в образі пропонованого закону. Ми всі – представники різних національностей, але єдне нас українська мова. Підготуймо відозву до Президента. Я сам – поляк, але готовий захищати українську мову»³⁵. Позиція очільника польського товариства була категоричною. Не одержавши очікуваної підтримки (крім голосу єврейської громади), він покинув зібрання. Коментарі представника влади регіону зводилися до репліки, що кожен має право на власну думку.

Цей приклад ілюструє відсутність в Україні потрібного розуміння національних меншин як частини громадянського суспільства зі своїми правами і прагненнями. Вважається, що концерт із піснями і танцями – довершена форма національного життя. Насправді, ці громади, зокрема польська, – невід'ємні елементи суспільного простору, до яких варто належно прислухатися.

Вартує окремої уваги питання щодо головної ролі досліджуваних об'єднань у процесі культивування вартостей, важливих для етнічної сутності поляка. Як зазначалося, члени товариств – це переважно люди поважного віку, для яких основні цінності в житті – пам'ять та жага не допустити замирання польськості, задля чого вони збираються разом, бесіднують про минуле, діляться переживаннями з приводу стану польщизни на теренах. Однак це також молодь, яка на духовному рівні відчуває етнічний зв'язок із предками. Гуртування в середовищі полонійних організацій дозволяє представникам обох поколінь не почуватися ментально самотніми і дає сили й ентузіазм для подальшого розвитку національної справи.

Характеризуючи значення появи польських товариств, нинішній голова обласного осередку у Львові Еміль Легович наголошує: «Польське товариство створили, щоб люди не боялися своєї національності, відроджували культуру, щоб католицька віра знову зайняла своє належне місце. Кожне з відділень організації намагається зробити все для того, щоб розвивалися польські суботні школи, вертеп, ансамблі,

³⁴ *Зашкільняк Л.* Образ Польщі та поляків у сучасній Україні / Л. Зашкільняк // Проблеми слов'янознавства: зб. наук. праць. – Львів, 2011. – Вип. 60. – С. 68.

³⁵ Поляки на Волині виступили на захист української мови [Електронний ресурс] // ЗІК. – 2012. – 6 липня. – Режим доступу: <http://zik.ua/ua/news/2012/07/06/357497> (17.01.2013).

капели”³⁶. Попри те, що життєдіяльність поляків відбувається в українському середовищі, місцеві представники меншини належно оберігають залишки автентичного мовного простору. За словами екс-редактора “Gazety Lwowskiej” Ірени Масальської, існує навіть й досі “львівська гвара” – регіональна говірка, поширена серед жителів Львова, особливо в міжвоєнний період. Сьогодні ця мова побутує в колі тих, кому за 60, а всі музичні колективи польського товариства використовують її у своєму репертуарі, адже це – невід’ємний елемент історії Львова і поляків загалом³⁷.

Ірена Костецька, колишня очільниця польського товариства на Волині, вважає, що значення такого об’єднання неоціненне. Адже поляки, які народилися й виростили у краї і є тут національною меншиною, одержали можливість відчутти духовний зв’язок із великою батьківщиною – Польщею, одержали змогу вивчати свою мову, історію, мистецтво, підтримувати культурні й релігійні традиції. На важливу роль товариства в житті його членів також вказує полька Ядвіга Боброва, котра два десятки років провела на засланні в Сибірі й Казахстані. Навіть там батьки зуміли прищепити їй національну самосвідомість, зберегти яку в сьогоденні вдається саме серед співвітчизників³⁸.

Молодіжне бачення ролі та місця полонійних організацій висловлюють члени спільноти Івано-Франківська. Кшиштоф Павляк з об’єднання “Молодий Станіславів” зазначає, що посилаючись на вікові традиції співжиття у повазі й любові двох великих народів – польського й українського, його однодумці прагнуть працювати задля кращого взаєморозуміння, щоби відшукати в собі все те, що єдне, а не розділяє, не втрачаючи при цьому почуття власної історії та гідності. Для Олега Гринкевича та Володимира Гудзоватого з того ж осередку рідна місцевість – це м. Калуш, де в дитинстві бабці й дідусі розповідали про предків, котрі були поляками. Завдяки присутності в родинях польської мови та культури обоє зацікавилися Польщею, історією, а також її досягненнями в демократичних змінах. Потрапивши до ПР, вони познайомилися із людьми, котрі показали, що можна робити щось для свого середовища, не втрачаючи при цьому почуття власної ідентичності. Нині, як громадяни України із закоренілою польською культурою, калушани бачать своє місце в діяльності задля розвитку міжкультурного діалогу поляків та українців, а також у популяризації польськості³⁹.

Зв’язки місцевого масштабу важливі ще й з огляду на їх дієвість у справі українсько-польського порозуміння. Для віднайдення консенсусу потрібен діалог, учасниками якого мають бути нащадки покоління свідків формування протиріч минувшини.

³⁶ У 2013 році Товариство польської культури Львівщини відзначить чвертьстолітній ювілей [Електронний ресурс] // Львівська газета-онлайн. – 2012. – 28 грудня. – Режим доступу: <http://gazeta.lviv.ua/news/2012/12/28/7269> (8.11.2013).

³⁷ Лемко І. Поляки Львова зберігають ідентичність / І. Лемко // Поступ. – 2005. – 21 вересня.

³⁸ Штинько В. Злагода буде. Звітно-виборна конференція у Товаристві польської культури / В. Штинько // Волинь. – 1993. – 11 листопада.

³⁹ Młody Stanisławów: офіційна сторінка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mlodystanislawow.com/page1.aspx> (24.10.2013).

Віктор Вербич, уродженець західноукраїнських земель, поет, журналіст, повністю поділяє думку про нерозривний зв'язок українців та поляків, “яких єднає багатотисячолітня спільна історія, де є стільки доль і шляхів, які завше єднатимуть попри драматичні й трагічні сторінки... Я довіку вдячний великому народу, який дав світові святішого отця Івана Павла II, того, котрий своїми молитвами, повсякденним праведним прикладом стільки зробив для світу, в тому числі – для України та українського народу ... Після отця Івана Павла II ніхто ніколи не зуміє зробити українців і поляків ворогами”⁴⁰.

Духовно-культурні взаємовпливи насправді можна вважати трампліном, з якого почалося співжиття українського та польського елементів, які повинні бути свідомі того, що єднає їх спільна багатотисячолітня спадщина, цінності й ідеали, які є підвалинами для своєрідної тотожності. Марчін Койдер, доцент Університету Марії Кюрі-Склодовської у Любліні, має власне бачення нинішнього становища і точок перетину у відносинах “українці–поляки”. Багаторічні спостереження дослідника під час поїздок у західні області України дали йому змогу виявити зміну стереотипів у розглядуваній площині, а також ті перешкоди, які заважають позитивним змінам. Він стверджує, що українці та поляки мають усе більше спільного. В останні роки помітні перетворення в поглядах українця. Усе більше поляків не мають нічого проти того, щоби працювати з українцями чи проживати по сусідству. Цьому посприяло те, що вони пізнали українців як чесних, доброзичливих і дуже працьовитих людей, котрим можна довіряти. Це не заслуга урядів, організацій чи футбольних турнірів – лише пересічних людей. Звичайно, трапляються некоректні коментарі або інциденти, однак це спричиняє загальне осудження і широкий спротив польської громадської думки. Ключ до тіснішої співпраці – подальше пізнання на партнерських засадах. Історичні питання дуже важливі й мають бути вирішені чесно, з повагою. Щоправда, цей процес не буде простим⁴¹.

Західний регіон – це терени, де може бути закладена основа для українсько-польського зближення в масштабі всієї країни. На цій території трагічні події спільної минувшини залишили значний відбиток. Свідома переоцінка тих перипетій в межах регіону уможливить вироблення якісно нового підходу до проблеми й на рівні держави. Віце-міністр закордонних справ Польщі Януш Цісек у справі повноцінного становлення українсько-польського порозуміння висловлює позицію, яка видається доволі раціональною. В її основі порівняння і використання позитивного світового досвіду: “Історія – важливий елемент, але вона не повинна домінувати. Потрібно усвідомлювати історичний досвід, використовувати у виховному процесі або при формуванні та зміцненні власної свідомості. У польсько-українських стосунках було багато важких ситуацій, але висновок можна зробити, опираючись на інші приклади. Японці відразу після бомбардування в Хіросімі й Нагасакі утворили тісний союз зі Сполученими Штатами, які й відбудували Японію. Вже під час Корейської війни це був один із найміцніших союзів. Німці та французи,

⁴⁰ Яручик В. Віктор Вербич: “Ніхто ніколи не зуміє зробити українців і поляків ворогами” / В. Яручик // *Monitor Wołyński*. – 2013. – 9 лютого.

⁴¹ Марчін Койдер: “Українців та поляків усе більше поєднує багато спільного” // *Tamże*. – 17 січня.

які воювали між собою впродовж майже тисячі років, також зуміли порозумітися. Поляки й українці, які безпосередньо між собою не вели війни, мають, мабуть, кращу перспективу для згоди, ніж названі держави, які змогли досягнути консенсусу, попри колосально складний історичний багаж⁴².

Без перебільшення, взаємосприйняття поляків та українсько-польський діалог мають тенденцію до позитивного поступу. Однак під час спілкування з представниками польських товариств було також виокремлено внутрішні суперечності в їхній діяльності. Подібні розмірковування з'явилися на основі відмови деяких представників полонійних осередків контактувати з дослідниками. Були й випадки, коли погоджуючись на бесіду, керівники цих об'єднань замість змалювання передумов і перебігу процесу заснування товариств, розповіді про конкретні проекти та ініційовані заходи, наявні в роботі труднощі, озвучували загальні дані. Насамперед повідомляли, що та чи та організація функціонує легально і має традиційне культурницьке спрямування, нічим не вирізняючись від подібних.

Припускаємо, що таку невтішну ситуацію пояснює живучість серед старшого покоління поляків упереджень щодо несприйняття, ба більше, ворожої налаштованості до них українців. Маємо підстави вважати, що подібні віяння спричинені перипетіями спільної минувшини, які залишили слід у пам'яті обох сторін. Незважаючи на значну часову віддаленість періоду суперечностей і конфронтації, свідки тих подій та їхні нащадки мають побоювання з приводу залишку такого ж важкого осаду в національній свідомості сучасних українців. Складається враження, ніби вони не до кінця усвідомлюють, що живуть у незалежній Україні, де закладена міцна юридична основа для захисту прав національних меншин та існують широкі можливості для задоволення їхніх інтересів. Насторожує те, що бачення більшості представників польської людності, яке не очистилося від стереотипів, поширюється на молодь. Відрадно, що нова генерація зростає та виховується в умовах переосмислення історичного досвіду, тому має невеликі шанси потрапити під вплив старійшин.

Тому порівняно молоді керівники польських осередків відкриті до діалогу. Розуміючи важливість взаємопізнання культур заради спільного майбутнього, вони вбачають потребу в популяризації національних здобутків, наближення їх на духовному рівні до загалу, передовсім до українців. Натомість репрезентанти довоєнного покоління поляків гарантією ментальної непорушності громади та подальшого гуртування осіб із польським корінням вважають ізольованість свого побутування без афішування суті діяльності.

Ця позиція наштовхує на думку, що для певного кола поляків пріоритетом є суто внутрішній процес збереження етнічної самобутності, при цьому їхня ймовірна роль у більш глобальних явищах залишається поза увагою. Це нас, пошуковців, які предметно займаються вивченням усіх аспектів життєдіяльності української полонії означеного регіону, насамперед заплутує. Справа в тому, що більша частина виявлених у ході вивчення тематики матеріалів свідчить про участь польських національно-культурних товариств у налагодженні та інтенсифікації гуманітарної співпраці України й Польщі і, що особливо цінно, в конструюванні толерантного

⁴² *Ваколюк В.* У цьому році – раніше, швидше і злагоженіше / *В. Ваколюк // Там же.* – 14 лютого.

взаємсприйняття пересічного поляка й українця. Схиляємося до думки, що осередки, які намагаються відхреститись від власної дієвості у вказаних процесах міждержавного гатунку, – не тенденція, а швидше виняток, який полягає у відгородженні від усього, що відбувається поза простором комунікації локальної польської спільноти.

У такому розрізі особливого значення набуває проблема розповсюдження об'єктивної інформації про Україну та Польщу поза їх межамі. Необхідно повніше використовувати в цьому контексті можливості етнічних громадських об'єднань, залучаючи їх до формування позитивного іміджу своєї країни за кордоном. Програма його створення, спільно розпрацьована урядовцями обох держав, повинна бути комплексною, ґрунтуватися на системному обміні актуальною інформацією щодо змін у гуманітарній сфері, зокрема в житті національних меншин. Погоджуємося, що неможливо зліквідувати стереотипи, які склалися миттєво. Проте необхідно спробувати зосередити свої активи в тих сферах, що охоплюють взаємні інтереси, діяти цивілізовано й послідовно.

Підсумовуючи значення громадсько-культурних товариств української полонії, вкажемо, що вони є фактично єдиним можливим для меншини варіантом вираження себе як спільноти, здатної до участі в суспільному житті регіону та країни. У ході дослідження доводилося натрапляти на думку деяких представників українства про те, що хоч і проживають поляки в Україні, та всі їхні діяння спрямовані на благо етнічної батьківщини. Як відповідь на цей закид, наведемо вкрай доречні слова активного учасника полонійного руху на Волині Георгія Ролінгера: “Так уже склалось історично, що в цих людей [поляків – *А. Г.*] дві матері – Україна і Польща, тож пам'ятати, шанувати і дбати мусять про обидві...”⁴³.

Ця позиція видається виправданою, адже посилення діяльності польських об'єднань сприяє загальному пожвавленню громадського та культурного життя всього українського народу. Обмін духовними здобутками закладає міцний фундамент для міжетнічної злагоди, міжкультурної взаємодії, співпраці й порозуміння в Україні. Крім того, польська людність на досліджуваних теренах – невід'ємний елемент суспільного організму. Очевидно, полонія не стоїть осторонь процесів, важливих для місцевого населення. У цьому контексті поділ за національною ознакою відсутній, натомість беруть гору почуття солідарності на фоні поняття вищого рангу – слов'янської єдності.

⁴³ *Моклиця О.* Дії і надії обласного товариства культури...